

Česko má žízeň

Sucho 2019

Možná že až budete číst tento článek, bude zrovna pršet. To však nemění nic na tom, že třeba v Královéhradeckém či Libereckém kraji chybí zhruba tolik vody, kolik naprší za jeden rok. Srážkový deficit kombinovaný se vzrůstem teplot se prohlubuje už několikátý rok a způsobuje největší sucha minimálně za posledních šest dekad. Půda je i uprostřed jara do hloubky vyprahlá a ani májové deště to moc nezmění. Co s tím? Řešení existují, a nemusí jít o velká vodní díla. Velkou roli hraje mnoho menších opatření, k nimž je však potřeba politická vůle.

text Marek Šálek / foto Tomáš Binter a autor

Jako kluci jsme se v Hrnčířáku koupali i uprostřed léta, vzpomíná Jiří Malík a pokračuje: „Loni vyschnul v květnu, letos už na začátku dubna.“

Stojíme na břehu Hrnčířského potočka v Broumovském výběžku kousek od Adršpašských skal. Náš průvodce Jiří Malík vyrůstal kousek odtud ve vesnici Zdoňov. Aby dodal svým slovům váhu, vleze mezi balvany přímo na dno. „Až sem dřív běžně sahala voda,“ ukazuje si k pasu. Blíží se Velikonoce, ale po dvouhodinové túře zdejšími údolím nemáme na podrážkách ani kousek bláta. Naše boty jsou zaprášené a louky vypadají jako na konci srpna.

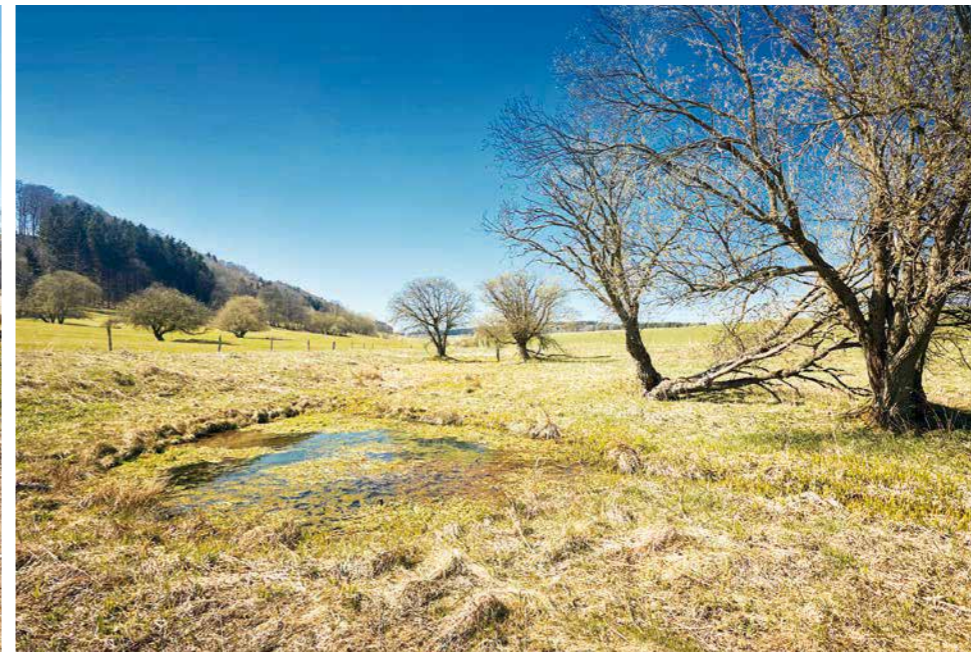
„Spousta lidí si myslí, že je to jen nějaká anomálie a zase bude dobře. Jenomže ona to není žádná náhoda a můžeme si za to sami,“ je přesvědčen sedmapadesátiletý muž, podle kterého je sucho

důsledkem mnoha chyb v našem zacházení s přírodou, a zejména s půdou. Vystudovaný zeměměřič je veteránem českého ekologického hnutí: začínal jako nekompromisní bojovník proti černým skládkám, proslavil se jako spoluautor návrhu zákona zakazujícího výrobu freonů, pomáhal obcím odvracet hrozbu těžby břidlicových plynů. A přes dvacet let působil ve státní instituci – Správě chráněné krajinné oblasti Broumovsko.

Dá se říct, že na témata má čuch. O nutnosti záchrany ozonové vrstvy zapáleně mluvil už v době, kdy o tomto problému neměla většina Čechů ponětí. I tentokrát je o krok napřed: první projekt na zadržování vody prosadil už v roce 2005. Koryto jednoho z přítoků Metuje, které agronomové v sedmdesátých letech nechali narovnat a vydláždít, se od té doby opět klikatí, břehy

Hrnčířský potok,
Zdoňov, Broumovský
výběžek,
16. dubna 2019

Model Zdoňov. Jiří Malík se domluvil s majiteli místních pozemků a přetváří krajinu u Adršpachu k obrazu svému. Vlevo dělá vodě prostor, aby neodtekla pryč korytem zregulovaného potoka, ale zachytila se v jedné z menších tůní. Uprostřed pole, na němž hospodaří Ekofarma Zdoňov, a které se v dohledné době promění v tříhektarové mělké jezero. Vpravo ukázka revitalizace z roku 2005, kterou Malík prosadil z pozice zaměstnance Chráněné krajinné oblasti Broumovsko.

byly osázeny stromy, vzniklo tady několik tůní. To ale byla jen rozcvička na revoluci, kterou by neúnavný ochránce přírody a vášnivý horolezec rád rozpoutal nyní.

Než nám ji začne přibližovat, je třeba opravit vodní poměry kousek nad Zdoňovským rybníkem. „Vydřte chvíli, schoval jsem si v lese rýč, skočím pro něj,“ říká, ale pak se rozhodne akci urychlit: najde ostřejší kámen, zaklekně ke stružce vody a její cestu do jedné z vyschlých tůní začne prohrabávat ručně. Mezitím vykládá: „Největší zásobárnou vody je zemědělská půda. Jenomže my jsme po několika generacích dělali všechno pro to, abychom z ní vodu dostali. A teď se díváme, že nám chybí. Bacha, stojíš na devětsílu,“ poznamená směrem k fotografovi, který hledá místo pro lepší záběr.

Za spolehlivou cestu k návratu vody do krajiny považuje Jiří Malík takzvaný model Zdoňov, což je metodika v podobě třicetistránkové příručky, kterou jako „příklad hodný následování“ podpořil například renomovaný ekolog, bývalý ministr životního prostředí a někdejší senátor ODS Bedřich Moldan. Kromě manuálu, který je zdarma k dispozici pro všechny zájemce, se snaží

naplnit svoji vizi přímo u Zdoňova. Na pozemcích místního zemědělce Bernarda Lainky a několika dalších vlastníků postupně vzniká ukázka, jak se dá hospodařit způsobem, který sedláka uživí, aniž přitom plundruje přírodu, a zejména vodní režim.

„Líbí se mi, co tady Jirka Malík rozjel, a věřím tomu,“ říká zmíněný majitel Ekofarmy Zdoňov, na jehož polích a pastvinách dojde k rozkopání meliorací, objeví se nové mokřady a tůně, zvětší se rybník, vysázeny budou remízky nebo třeba jedlý les – porost z malinovníků, moruší, ořešáků. „Velkou výhodou je software QGIS, který je k dispozici zdarma, takže obce či spolky nebudou k replikování modelu potřebovat žádné projektanty či geodety – mapové podklady dostanou od nás a krajinu si mohou opravit samy,“ říká autor průkopnického počínu, o který projevil zájem například radnice Litomyšle, Aše či některých měst na Liberecku.

NEŠCHOVÁVAT CISTERNY

Podle údajů Českého hydrometeorologického ústavu dosáhl srážkový deficit v některých oblastech již celého jednoho ročního úhrnu. K nedostatku deště se přidávají extrémní teploty, tím

se již tak mizivé zásoby vody ještě víc odpařují. „Ne všechny uplynulé roky byly extrémně suché, ale jejich účinek se kumuluje, což se projevuje i na podzemních vodách,“ říká náměstek Českého hydrometeorologického ústavu Jan Daňhelka a dodává: „Tři čtvrtiny měřených vrtů se ocitly na hranici sucha, což je rekordní číslo za celou dobu sledování, čili od začátku šedesátých let. Podzemní voda je přitom nejvzácnější, jakou máme – čistá, chráněná.“

Pro ověření neutěšeného stavu podzemních vod si nemusíme najímat proutkaře nebo nakukovat do studní. Dostatečnou zprávu podává voda, která teče v potocích a řekách v době, kdy neprší – pochází totiž právě z mělkých zvodní, jak se říká zásobám pod povrchem. „Loni jsem viděl krtiny uprostřed vyschlé říčky, což je v našich podmínkách něco nevídaného: do koryt se krtci normálně neodvažují, utopili by se tam,“ informoval biolog Petr Pařil z Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity na jedné z nedávných konferencí, která se suchem zabývala.

Soukromý sedlák Daniel Pitek, který hospodaří na stráních pod Milešovkou, zase vyčíslil úbytek výnosů: „Už v roce 2017 jsme sklídili o čtvrtinu sena méně,

loni o další čtvrtinu. Místo dvou set balíků sena jsme měli jen polovinu.“ Řada chovatelů musí kvůli nedostatku krmiva výrazně redukovat, případně zcela vybit stáda ovcí či koz. „Mívám zoufalé telefonáty, nabízejí mi třeba dva tisíce za balík. Neprodám, i kdyby nabízel čtyři tisíce, potřebuju seno pro svoje zvířata,“ říká Daniel Pitek.

Nedostatek vody může mít i další dramatické dopady. Loni v listopadu musela uhelná elektrárna Opatovice požádat krajský úřad o zmírnění podmínek pro odběr vody z Labe – přehradní nádrž Rozkoš, kde na podzim zbyla jen čtvrtina zásob a okraj hladiny se vzdálil až sto metrů od obvyklého břehu, už totiž nedokázala dostatečně „nadlepšovat“ říční tok pod hrází, což je jeden z jejích hlavních úkolů. Elektrárna, která kromě výroby proudu zásobuje teplem desítky tisíc obyvatel Hradce Králové, Pardubic či Chrudimi, proto potřebovala pro zachování chlazení čerpat z Labe víc, než stanovuje limit minimálního průtoku. Ten je nezbytný mimo jiné z hygienických důvodů, pokles hladiny totiž ohrožuje kvalitu čištění vod.

Za zmínku stojí rovněž přehřívání vodních toků: v některých moravských řekách byly loni naměřeny až

pětatřicetistupňové teploty, což prospívá sinicím a řasám (a dále komplikuje upravitelnost a využitelnost vody), doplácejí na to ovšem ryby a obojživelníci. Tam, kde voda z koryt zmizí úplně, hynou i další druhy živočichů.

Co se týče pitné vody v domácnostech, nedošlo zatím k nejhoršímu, totiž vyschnutí kohoutků. Do desítek obcí však musely vodárenské společnosti loni vozit cisterny, jejichž obsah přečerpávaly do vodojemů. „Dělo se to obvykle v noci, aby si zákazníci něčeho nevšimli. Z obchodního pohledu vodárenských firem to chápu, ale jako přírodovědec to považuji za zásadní chybu: potřebujeme si uvědomit, že situace je vážná a tekoucí voda přestává být takovou samozřejmostí, jak jsme si zvykli,“ prohlásil ředitel Ústavu pro hydrodynamiku Martin Pivokonský při debatě nazvané Voda nad zlato, kterou v dubnu uspořádala Akademie věd ČR.

SUCHÁ HLAVA

Lidí, kteří úbytek vody vidí na vlastní oči, nicméně přibývá, a nemusí to být přírodovědci či zemědělci. Ze zahrád mizí rosa, vysychají lesní studánky, vzrůstá nebezpečí požárů. Sucho pocítují i obyvatelé měst: „Všimli jste

si, že na pískovištích nejdou dělat bábovičky?“ ptala se koncem dubna na sociálních sítích maminka z pražského Smíchova. Z adaptačních opatření proti suchu se stává velká agenda, asi nejpopulárnější je program Dešťovka. Na pořízení akumulací nádrže o objemu alespoň dvou tisíc litrů může majitel domu dostat od státu 55 tisíc korun, řešení rozvodů ke splachování WC může sumu zvednout na 65 tisíc korun, na recyklaci odpadní vody lze získat 105 tisíc korun. Celkově vynaložená suma se zatím blíží půl miliardě korun.

Jarní bulletin Státního fondu životního prostředí s názvem Priorita informuje o dalších počinech. Na parkovišti v Bruntálu byl za 1,4 milionu korun vybudován zatravněný „průleh“, který slouží ke zpomalení odtoku a zasakování dešťových vod. V klášteře Zašová na Vsetínsku si pořídili za 1,7 milionu stokovou síť, která odvádí dešťovou vodu ze střech do zásobníku, který slouží k zavlažování. V obci Kačice na Kladensku byl obnoven dlouho nepoužívaný mlýnský rybník (2,1 milionu). Na náměstí v Průhonicích, kde bydlí předseda vlády Andrej Babiš, byly za 14 milionů korun vyměněny nepropustné povrchy za propustné a vybudována speciální

Pomůžte svatý Vojtěch? Podobné studánky jsou stále větší vzácností. Tato leží u Kasejovic na Plzeňsku a obnovili ji manželé Pohankovi z Polánky. Vloni v létě vyschla, letos je zatím plná.

kanalizace pro odvod dešťové vody do podzemních nádrží, odkud ji lze čerpat na kropení záhonů a trávníku. Podobné dotace, hrazené z velké části z evropských fondů, lze dostat rovněž na zelené střechy, revitalizaci vodních toků, zakládání obecní vegetace či zřizování vodních prvků ve městech.

První důraznou připomínku, že ještě větší hrozbu než povodně může představovat sucho, přineslo léto roku 2015. Česká vláda pod vedením Bohuslava Sobotky přijala strategii, ze které vyplynuly desítky úkolů pro jednotlivé resorty, ministerstvo zemědělství začalo připravovat novelu vodního zákona, takzvanou „suchou hlavu“. Právě tento materiál, který mezitím prošel připomínkováním v nejrůznějších komisích, nyní míří do vlády. Zakotvuje například i možnost omezení odběru, čili změnu manipulačního řádu na vodních dílech. „To znamená mimo jiné definování největších odběratelů a stanovení hierarchie tak, abychom v případě nouze mohli zabezpečit chod kritické infrastruktury – důležitých nemocnic, energetických závodů a podobně,“ objasňuje Aleš Kendík, náměstek ministerstva zemědělství pro řízení sekce vodního hospodářství.

Kromě legislativních opatření chystá stát výstavbu několika přehrad. Nové Heřminovy u Bruntálu (15 milionů kubíků vody) budou mít v první řadě protipovodňový účel, ale při nedostatku vody dokážou udržovat minimální průtok v horním toku řeky Opavy a dál v povodí Odry. Probíhají výkupy pozemků pro vodní dílo Skalička na Přerovsku (42 milionů kubíků) – i tento plán vznikl v reakci na povodně z roku 1997, bude však také vylepšovat stav vody v Bečvě, potažmo v povodí Moravy. Koncem dubna vláda schválila přípravu nádrže Vlachovice na Zlínsku (20–30 milionů kubíků), kde panuje chronický nedostatek vody a novou hráz podporují všechny okolní obce. K dlouhodobě nejsušším místům patří Rakovnicko, kde pokračují přípravy na vybudování menších nádrží Senomaty a Šanov; doplnit by je měla přehrada u obce Kryry, určená pro převod vody z povodí Ohře do Rakovnického a Kolečovického potoka. Celkové náklady na vyjmenované nádrže se odhadují na 20 miliard korun.

Ministerstvo zemědělství přišlo v dubnu se sloganem „Každý den jeden rybník“ a přislíbilo do konce volebního období rekonstrukci, obnovu nebo výstavbu 1 215 rybníků (třetina

je již hotova). „Ve vesnicích máme velké množství nádrží v špatném stavu – obce se o ně nestaraly, neměly na to peníze a podobně. Některé stačí odbahnit, jiné vyspravit, vznikají i zcela nové rybníčky. Jde především o to, efektivněji zachytit přívalové srážky,“ přibližuje náměstek Aleš Kendík investice v rozsahu jedné až dvou miliard korun. Chystá se také zvýšení hladiny Novomlýnských nádrží o pětaticet centimetrů. Zadržením dalších devíti milionů kubíků vody by se zásobní prostor jezer pod Pálavou zvýšil o desetinu, což by umožnilo posílení klesajících průtoků v Dyji. Vydělaly by na tom i vzácné lužní lesy, které v posledních letech usychají, část nově zadržené vody by šlo využít k zavlažování sadů a vinic.

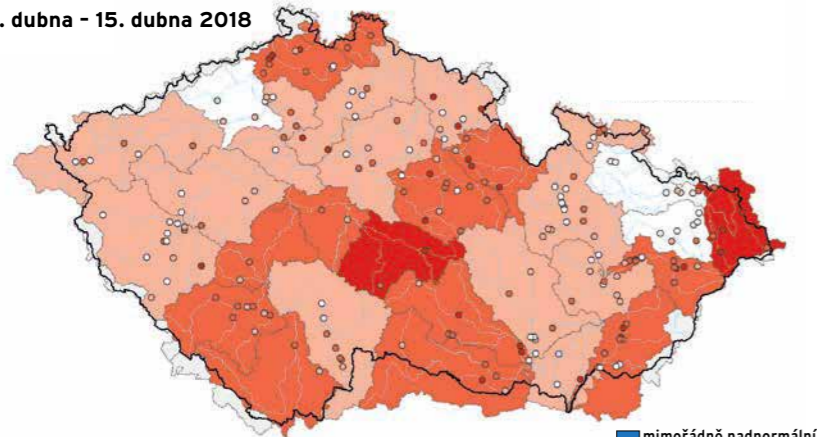
Sto milionů korun bude stát rozšíření a modernizace závlahového systému v zelinářských oblastech, jako je Litoměřicko, Polabí či jižní Morava. Podmínkou bude snížení spotřeby vody – například zavedením kapkového systému, kdy voda míří ke kořínkům rostliny, namísto obvyklého skrápění velkým obloukem, který připomíná vodní slavobránu. A bezkonkurenčně největší investici představují projekty na koncové zásobování pitnou vodou. Propojování skupinových vodovodů, jehož účelem je stabilizace sítě právě v období sucha, vyjde na 19 miliard korun. Hledání nových zdrojů, hloubení vrtů, zvětšování vodojemů a budování obecních vodovodů v menších a odlehlejších sídlech spolknou dalších 6 miliard.

VYRÁBÍME POLOPOUŠŤ

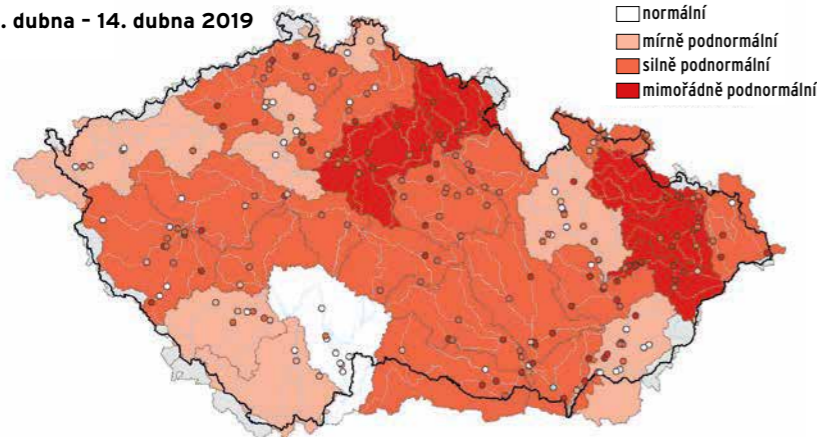
S konferencemi, přednáškami a debatami na téma sucho se v poslední době roztrhl pytel. Autor tohoto textu měl možnost v průběhu dubna navštívit několik z nich a všiml si následující věci: když přišly na řadu reakce z publika, začaly padat dotazy, co může pro snížení následků sucha udělat každý z nás – čili jak začít u sebe, hned teď. Odpovídající experti se někdy docela zapotili, protože odkazy na dotační politiku či legislativní nástroje tazatele neuspokojovaly. Shoda nakonec zavládla alespoň na způsobu, jak pečovat o vlastní zahrádky: vykašlat se na anglické trávníky orámované tůjemi, místo

Stav hladiny podzemní vody v mělkých vrtech

9. dubna - 15. dubna 2018

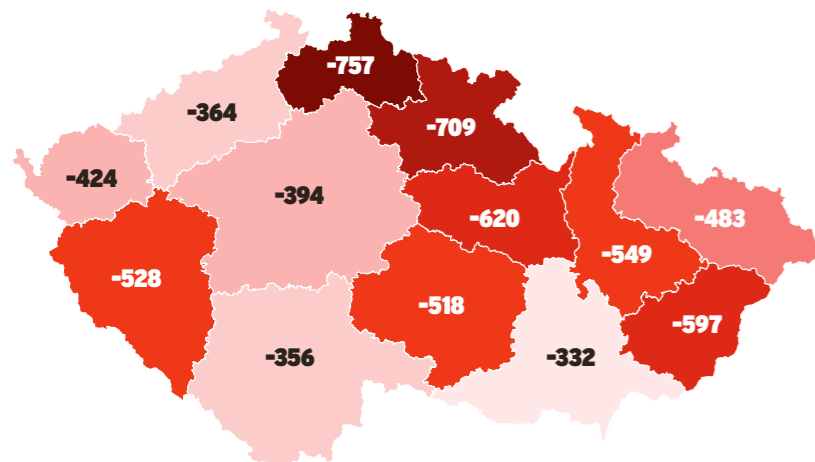
8. dubna - 14. dubna 2019

Srážky v zimní sezoně nestačily k doplnění zásob podzemních vod. Celkově sněžilo nadprůměrně, ale někde skoro vůbec nebo málo.

Plošný deficit srážek

pro jednotlivé kraje ČR za období hydrologických roků 2014-2018 (údaje v mm)

Největší deficit srážek panuje v Libereckém, Královéhradeckém a Pardubickém kraji, kde dosahuje zhruba jednoho ročního úhrny.

trampolín a bazénů vysázet keře a pořádné stromy. Zajímavé bylo, že volání po snížení osobní spotřeby odborníci spíš tlumili: používání pitné vody od roku 1989 kleslo na polovinu, s 90 litry na hlavu a rok patříme k nejspornějším Evropanům (výjimkou nejsou země s trojnásobnou spotřebou). Kupodivu i šestnáctiprocentní ztráty vody v potrubí (rovněž téměř poloviční oproti dobám socialismu) patří k nižšímu evropskému průměru, přičemž další snížení by se prý nevyplatilo, bylo by neúměrně finančně náročné.

Takže kde jsou tedy největší rezervy? Vědecká obec se víceméně shoduje, že největší „žábu na prameni“ je naše zacházení s krajinou, zejména pak způsob současného zemědělství. Půda je utužená těžkými stroji, takže po ní voda stéká jak po střeše (to ostatně způsobuje problém i při povodních). Chybí v ní život, protože místo klasického hnojení s využitím chlévské mrvy používáme práškovou směs fosforu a dusíku, a ještě pole kropíme pesticidy a herbicidy – přípravky na hubení hmyzu a plevele. Nedostatek humusu, žížal a vůbec podzemního hemžení dramaticky snižuje pórovitost půdy, a tedy její schopnost nasytit se vodou.

„Udělal jsem z polí fabriku na biopaliva a podle toho to vypadá. Nedávno jsem zahlédl kousek filmu Kolja, který vznikl v polovině devadesátých let, a nestačil jsem se divit, jak se od té doby krajina proměnila: vysoká strniště, balíky slámy... to už dneska skoro neuvídíte, krav je málo, proto o slámu nikdo nestojí,“ říká Martin Pivokonský, ředitel Ústavu pro hydrodynamiku AV ČR, a dodává: „Z půdy se stal mrtvý substrát, v podstatě držák na rostliny.“ Odborník na kvalitu povrchové vody a krajinný ekolog nabízí čerstvý osobní postřeh: „Jel jsem v polovině dubna vlakem do Vídně a to, co jsem viděl pod Brnem, mnou opravdu otřásl. Až k obzoru se táhl ohromný lán šedé degradované půdy, ze sprašové černozemě zbyla jenom ta spraš. Pofukoval vítr, který honil po polích mračna prachu a písku, připadal jsem si jako někde v Jordánsku.“

„Pod každým čtverečním metrem zemědělské půdy chybí několik set litrů vody. A jak říkali sedláci, na suché pole

neprší,“ říká rostlinný fyziolog Jan Pokorný, ředitel výzkumného centra Enki v Třeboni, které se zabývá mimo jiné obnovou krajiny po těžbě. Některé zemědělské plochy podle něho získávají až polopouštní charakter, se všemi důsledky, včetně vyžarování ohromného množství horka do vzduchu. „Může to vést k narušení malého vodního koloběhu, za který vdčíme právě přízemní vlhkosti,“ říká Jan Pokorný a upozorňuje na některé absurdity: „Sekáme i uschlou trávu, protože na to máme dotace nebo kolonku v rozpočtu. Když zemědělec vysází na okraji pole stromořadí nebo remízek, je finančně škodný, protože to satelitní snímek vyhodnotí jako úbytek orné půdy.“

Odborníci upozorňují i na měnící se rozložení srážek: „Celkové úhrny poněkud klesají, ale podobných výkyvů se v minulosti dá najít víc. Přibývá však extrémních jevů, zejména lokálních přívalových dešťů,“ říká Jan Daňhelka z Českého hydrometeorologického

SEKÁME I USCHLOU TRÁVU, PROTOŽE NA TO MÁME DOTACE.

ústavu, který za těmito úkazy vidí – podobně jako drtivá většina jeho kolegů – zrychlující se klimatickou změnu.

DVĚ SPROSTÁ SLOVA

Existují dvě slova, která ochránci přírody těžko vydýchávají: přehrady a meliorace. A z určitého pohledu se jejich averzi nelze divit.

Vznik velkých vodních děl typu Orlik (715 milionů kubiků vody), Nechanice (290 milionů) či Vranov (133 milionů)

pomáhal v socialistických dobách vyvolat falešný dojem, že jsme „pořešili“ povodně i sucho, což – jak se ukázalo a ukazuje – není příliš pravda. „V dohledné době bude ale opět nezbytné vybudovat nějaké menší nádrže sloužící k akumulaci vody a překlenutí suchých měsíců, taková je realita,“ říká Martin Pivokonský z Ústavu pro hydrodynamiku. „Zadržet vodu přímo tam, kde spadnou srážky, čili přímo v krajině, je strašně důležité. Z tůní a mokřadů ale bohužel nedokážeme vodu dostat do vodovodních kohoutků – v nadsázce řečeno.“

Jakmile takový názor přírodovědec a akademik vysloví mezi ekologicky citlivějšími jedinci, dočká se obvykle nesouhlasu, případně výkřiků o „betonářské lobby“. „Vodárenské nádrže, o kterých mluvím, nemají s betonem nic společného,“ říká Martin Pivokonský ve své kanceláři kousek od Vltavy v pražské Podbabě. Přehrady o objemu kolem 20 milionů kubiků lze podle něho stavět

Nestěžuje si. Jiří Marek z Únanova u Znojma se snaží suchu přizpůsobit. Pěstuje plodiny, které lépe odolávají nedostatku vody, část polí vyčlenil porostům, v nichž se zdržuje zvěř.

„přírodě blízkým způsobem“. „Důležité je, aby kolem vznikala větší ochranná pásma než dosud. Široký pás lesa, na který navazuje zemědělství bez chemie, ideálně pastviny. To se dnes bohužel neděje, ve druhém ochranném pásmu narazíte na všelicos.“

„Když jsme po revoluci někam přijeli služebním autem s názvem ústavu na dveřích, nebylo lehké najít s lidmi společnou řeč,“ usmívá se Zbyněk Kulhavý z oddělení hydrologie a ochrany vod Výzkumného ústavu meliorací a ochrany půdy. Odvodňováním zemědělských pozemků pomocí drenážních trubek se zabývá od roku 1985. „V našich klimatických podmínkách má ten systém pořád svůj význam, ve vlhkých obdobích by mnozí zemědělci jinak nemohli vyjet na pole,“ říká muž, který nyní nemá profesního následovníka.

„V devadesátých letech se meliorace staly sprostým slovem a přestalo se to kloudně vyučovat,“ říká a ve své pracovně v paneláku na okraji Pardubic. Inženýrsky odvodněna je dnes čtvrtina zemědělské půdy, respektive 12 procent území republiky – celkem 1,1 milionu hektarů. „Z toho pětina se za komunistů dělala víceméně zbytečně – družstva to chtěla, honily se plány...“

Jenže právě tyto drenáže „navíc“, které jsou často umístěny ve vyšších, podhorských polohách, považuje nyní Zbyněk Kulhavý za největší příležitost k prosazení své vize: využít trubky nikoliv k odvádění vody pryč, ale naopak k jejímu zadržování. „Můžeme drenáž šikovně odklonit a udělat v půlce svahu nádržku – tím prodloužíme dobu, než odečte pryč. Nebo ji rovnou využijeme k zavlažování,“ objasňuje vystudovaný stavař.

VODA NA POVEL

Opravdový průlom by představovalo využívání hydromeliorací k regulaci stavu spodní vody. „Nejrůznější klapky a hradítka, která by se vkládala do šachtic (betonové skruže, které jsou vidět na meliorovaných polích – pozn. red.), už existují, v Americe to používají už desítky let,“ přibližuje Zbyněk Kulhavý svůj odvážný plán, který by mohl fungovat třeba na plovákovém principu, umožňujícím vodu zadržovat v případě jejího nedostatku, a naopak upouštět při hrozbě podmáčení pozemku, případně povodní. Technických možností podle něho existuje více, ovládnání by dnes šlo řešit i přes mobil. Opatření, které inženýr Kulhavý předestírá, má minimálně

dvě nesporné výhody. Zemědělec by nebyl škodný, protože se všechno odehrává pod terénem – na rozdíl třeba od mokřadů a tůní, jež zabírají pozemek. A je také nesrovnatelně levnější než jakékoliv budovatelské počiny typu nových rybníků a přehrad, neboť základní infrastruktura již existuje.

Základní nevýhoda je, že sedmdesát procent zemědělské půdy, na které se dnes v Česku hospodáří, nepatří jejím uživatelům – ti si ji pouze pronajímají. Půdní držba je navíc velmi rozdrobená, a to se týká i vlastnictví melioračních staveb. Získávat souhlas všech vlastníků pozemků, což jsou obvykle restituenti či různí spekulanti, by proto nebylo snadné.

Není náhoda, že prvním vážnějším zájemcem o metodiku na využívání drenáží nejen k odvodňování, ale i k zadržování vody je Asociace soukromého zemědělství. Farmáři, kteří hospodáří převážně na svém, si jasněji uvědomují hodnotu vody a půdy. „Občas mi někteří sedláci volají a ptají se: Hrozí sucho, a nám tečou drenáže, nejde to nějak zátkovat?“ přibližuje Zbyněk Kulhavý, který však před zašpuntováním potrubí varuje: „Voda pak vybublá někde, kde o to nestojíme, a ještě způsobí erozi.“ Další komplikaci vedle rozdrobeného vlastnictví půdy představuje nedostupnost technické dokumentace, takže je obtížné zjistit, kudy vlastně trubky vedou a v jakém jsou stavu. „Nějaké podklady má Státní pozemkový úřad, něco zase Lesy ČR nebo Povodí. Digitalizace by stála asi 160 milionů korun, což se zdá hodně, na druhou stranu by to byl jediný vyšší výdaj. Ostatní náklady odhaduju v řádu stovek korun na hektar, což každý rozumný zemědělec rád zaplatí.“

TADY JSME ZVYKLÍ

Únanov je vesnice kousek od Znojma a jediným místním zemědělcem je Jiří Marek. „Přijet můžete, ale měl bych vás varovat, že si nebudu stěžovat,“ avizoval do telefonu při domlouvání novinářské návštěvy. Když jsme se pak další den posadili ke stolu v stříděmě zařízené kuchyni, do které každou chvíli zvědavě nakukoval některý ze čtyř synů manželů Markových, doplnil to:

„Ze sucha je teď ohromné haló, protože si toho všimli Pražáci. Tady jsme na to zvyklí.“

Od patnácti let pracoval s rodiči. Když od nich hospodářství přebíral, bylo mu osmadvacet. Od té doby uplynulo dalších sedmáct let. „Mám tři sourozence, já jediný u toho vydržel,“ říká. Občas si najme pár brigádníků, o administrativu se stará jeho žena Marcela. Soustředí se na plodiny, které lépe odolávají nedostatku vody. „Loni jsme museli sít natrikrát. Podzimní mák nevzešel, tak jsme ho přeseli jarním mákem, ten taky nic, tak jsme tam dali proso.“ Dodejme, že na proso – Markovi ho prodávají přímo ze dvora chovatelům ptactva – se nevztahují kompenzace způsobené právě suchem.

Absenci vláhy umocňuje způsob, jakým v Únanově prší. „Největší srážky chodí poslední roky až po žních, vloni takhle napršelo za tři dny sto milimetrů (100 litrů na metr čtvereční – pozn. red.)“ Jiří Marek bojuje s nepříznivými podmínkami mimo jiné hlubším kypřením. Tím se posklizňové zbytky dostanou hlouběji, důkladněji zoraná země také dokáže vsáknout víc srážek. „Když se země jen poštřejchá po vršku, skoro všechna voda uplave. Nebo to na vršku zůstane přemokřené a vlhkost se zase rychle odpaří,“ vysvětluje sedlák, který se snaží kypřit po sklizni aspoň 15 centimetrů a před setím 25 centimetrů i víc.

Na polích kolem Únanova působí dva velké agropodniky – jeden obhospodařuje 20 tisíc hektarů, druhý 30 tisíc. Markovi obdělávají 300 hektarů, dobytek nemají. „Rodiče měli menší stádo, ale sousedi to tady nechťeli, tak jsme to dali pryč,“ říká farmář, který své pozemky hnojí humusem z komunální kompostárny. „Jezdím jim tam pomáhat, díky tomu mě kompost moc nestojí, ale všechno ostatní není zrovna levné. Na hektar dávám padesát tun, to máte osm fůr. Přivezt to, rozmetat... Vychází to dvakrát draž než umělá hnojiva a výsledek není hned vidět. Nechci si ale půdu zhuntovat.“

Z pole vyběhla koroptev. „Líbí se jim tady,“ říká jihomoravský farmář, který nechává kolem svých zoraných pozemků několikametrový pás zeleně, který bývá plný semínek. Vcházíme do

Vody nehučí. A co bory? Šumí?

Samostatnou, ale neméně naléhavou kapitolou týkající se sucha je současná kůrovcová kalamita v českých lesích.

Do smrkových monokultur oslabených suchem se zakousl lýkožrout smrkový lidově nazývaný kůrovec. V některých oblastech, jako je Vysočina, Jeseníky, Oderské vrchy, Beskydy, se táhnou vytěžené holiny od obzoru k obzoru; menších ohnisek jsou tisíce (viz kurovcovamapa.cz) a jsou rozmístěna po celé republice. Jen vloni bylo na českém území vytěženo tolik dřeva (15 milionů kubiků), že by jeho náklad tvořil plně naložený vlak dlouhý pět tisíc kilometrů.

Letos to přitom může být velmi podobné, ale i horší, protože teplé počasí v průběhu dubna urychlilo vývoj kůrovce takovým způsobem, že odborníci očekávají namnožení čtyř generací během jedné sezony místo obvyklých dvou generací (v posledních suchých letech už tři).

Podél lesních cest se přitom již nyní hromadí vysoké hradby kmenů, pro které je těžké najít odbyt.

Nedozírné holiny nedokážou po těžbě udržet vodu jako les, který tu býval. Co naprší, odečte v rigolech po těžebních strojích jako kanálem rychle pryč, poničená je síť pramínek a studánek. Na rozsáhlých územích se dočasně nemění jen vodní režim, ale i klima – stačí si vybavit, jaký je rozdíl jít za teplého počasí pod korunami stromů nebo po pasece.

Jisté je, že lesy, které na místech dnešních holosečí vzniknou, musí vypadat jinak než ty dosavadní. Vyrovnané řady smrků podobného věku nedokážou dlouhodobě odolávat změně klimatu a následnému šíření hmyzu. Zdravý les by měl být druhově pestřejší, s minimem smrků. V neposlední řadě je nutné zredukovat přemnoženou vysokou zvěř, která představuje pro lesy další ránu – žere totiž semenáčky stromů a okusuje ty, které přesto dokázaly vyrůst.